

Het grootzegel van de nieuwe stad Wagenvene nabij Wageningen, mogelijk uit ca 1263

Anton C. Zeven

Inleiding

In enkele archieven worden wasafdrukken van het oudste stempel van het grootzegel van Wageningen bewaard. Eerder beeldde ik deze af in mijn *Zegels van Wagenvene, Wageningen enz.*¹ De mooiste, niet door mij gepubliceerde afdruk (afb. 1) bevindt zich in het Oud-Archief van het Regionaal Archief van Zutphen. Die afdruk hangt aan een charter van 3 mei 1418. Op die datum werd een verbond gesloten tussen vertegenwoordigers en burgemeesters, schepenen en raadslieden van Arnhem, Herderwyck, Wageningen, Elborgh en Hattem met ridders en knapen van de landen van Gelre en de graafschap

Sutphen. De burgemeesters van Wageningen gebruikten het grootzegel van de stad om deze belangrijke afspraak met het zegel te bekrachtigen, dat wil zeggen te bezegelen. Maar ook voor een schijnbaar minder belangrijke aangelegenheid werd het zegel gebruikt. Zo bevestigde Joffer Jorien van Weze bij wijze van eeuwig testament op 19 november 1521 verschillende beschikkingen gemaakt te hebben ten gunste van de kerk (van Wageningen), de vicarie van St. Anthonius en de armen. De charter werd o.m. bezegeld met het *Stadtt groite segell van Wagehenijngen*. (Spreek uit: stadsgrootzegel van Wageningen). Het zegelstempel, waarmee de afdrukken werden gemaakt is verloren gegaan, maar het is als

Afb. 1. Zegelafdruk van het grootzegel van Wagenvene (1418).

grootzegel in elk geval in zes afdrukken bewaard gebleven. Deze dateren van 1343, 1359, 1418, 1436, 1521 en 1542. Dus over een periode van 299 jaar. Toen de nu oudste afdruk in 1343 werd gezet “vierde” Wageningen 80 jaar stadsrechten. De ouders van de toenmalige oudste Wageninger waren misschien wel bij de bevestiging van de stadsrechten in Arnhem aanwezig, en zouden hem of haar over die belangrijke gebeurtenis verteld kunnen hebben.

Het grootzegel

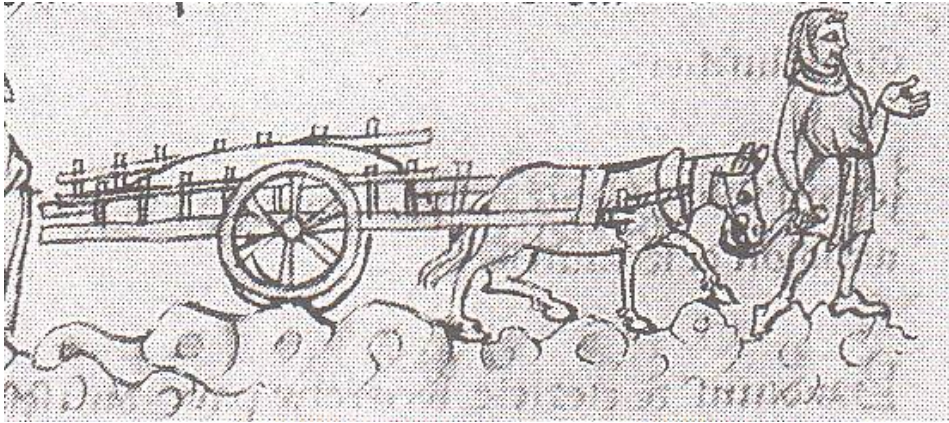
De zegelafdruk heeft een middellijn van ca 5 cm. De eerste die dit zegel beschrijft is waarschijnlijk Van den Bergh in 1878² Hij beschreef het als *Het onderstel van een wagen met twee raderen* (nu zouden we wielen zeggen) en *De bodem van een wagen, ter weerszijden een zesspakige rad*. In de vorige eeuw werd het zegel door de zegelkundige R.T. Muschart beschreven: *een ladder met zes sporten en twee wielen de ladder rakende*. Op een andere plaats schrijft hij: *een ladder met vijf sporten verticaal geplaatst, en vergezeld rechts en links van een wiel*.³ In afbeelding 2 geef ik een voorbeeld van een tweewielige wagen. En als in het zegel heeft elk wiel zes spaken.

Het omschrift luidt S. NOVE CIVITATIS WAGVENE. De S staat voor SIGILLUM. Vertaald betekent het omschrift: *zegel van de nieuwe stad Wagenvene*. Over de verkorting Wagvene hebben enige schrijvers nagedacht en kwamen tot vreemde conclusies. Deze staan beschreven in mijn voetnoot 1 genoemde publicaties.

¹A.C. Zeven. *Zegels van Wageningen, Wageningen en andere instellingen in Nederland en het buitenland*. Liber Sigillorum Wageningensis II). Publicatie Gemeentearchief Wageningen. 2007. Zie voor andere beschadigde afdrukken deze publicatie.

²L.Ph.C. van den Bergh. *Beschrijving der vroegere Nederlandsche gemeentezegels in het Rijks Archief en ook elders bewaard*. 's-Gravenhage. 1878.

³Zie noot 1.

Afb. 2. Een tweewielige wagen uit ca 1275. Elk wiel heeft zes spaken. Afbeelding ontleend aan J. Buisman. Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen. Deel 1. Franeker. 1995. p. 514.

De door mij al eerder gegeven verklaring is dat WAGVENE een verkorting van WAGENVENE is. Men moet zich bij het snijden van een zegelstempel bedenken, dat men vooral bij lange plaatsnamen ruimtegebrek voor het omschrift had. De zegelsnijder moest dus, of zelfstandig beslissen of op advies van de besteller van het zegelstempel woorden in het omschrift door weglating van letter en woorddelen verkorten.⁴

In handgeschreven teksten werden ook woorden verkort. Deze verkorting werd dan aangegeven door een streep boven het woord. Door zegelsnijders werden verkortingen niet aangegeven, want de zegelvoerende instantie of de zegelvoerder wisten wel wat de verkorting betekende. Bijvoorbeeld in het grootzegel werd ten eerste het woord SIGILLUM verkort tot S. In omschriften van andere plaatsen vindt men ook SIG en CIV.

Wageningen en Wagenvene

In de naam Wageningen zit de verloren gegane persoonsnaam Wagen verscholen. Deze persoonsnaam komen wij ook tegen bijvoorbeeld in de plaatsnamen Wognum en Wogeninge in Oost-Friesland. Eveneens in Wagenvene en Wageningen.

In zegels (en heraldische wapens) is het gebruikelijk om in het zegel een wapenstuk op te nemen dat naar de naam verwijst. De in Wageningen wonende familie Pabst (Duits voor paus) had een tiara (een mijter met drie kronen) in haar wapen opgenomen. Of de plaats Elsene heeft drie bomen, die vermoedelijk elzenbomen moeten voorstellen opgenomen⁵. Dergelijke wapens zijn “sprekend”, omdat ze iets zeggen over de naam van de zegelvoerder. Zo ook het huidige wapen van de gemeente Wageningen. Het wiel verwijst naar een wagen en dus naar Wageningen.

Klaarblijkelijk was de eerder genoemde persoon Wagen in deze contreien een belangrijke grondbezitter en werd het gebied naar hem genoemd. Het op de berg gelegen deel kreeg de naam Wageningen; en het venig gebied aan de westvoet van de berg de naam Wagenvene. Misschien dat die plaats in 1263 stadsrechten kreeg. Daardoor moest en wilde het stadsbestuur een zegelstempel laten maken. Men koos voor een tweewielige wagen, waarmee de stempel “sprekend” werd. Waarom twee wielen? Omdat die samen met de wagenbak in het ronde zegel paste.

⁴ Zo werd Afferden in een zegel verkort tot AEDEN. Zie A. Berkvens et al. *De zegels der steden en dorpen in het Overkwartier van Gelder*. Venlo. 1987.

⁵ Zie noot 4.